

Άγ. Γρηγόριος Παλαμάς: Το αμέθεκτον και μεθεκτόν του Θεού (2ο μέρος)

[Ορθοδοξία](#) / [Πατερική Θεολογία](#)

[Πρωτοπρεσβύτερος Θεόδωρος Ζήσης](#)

Αυτή η βεβαιότητα της θεοπτίας, της οράσεως του θείου φωτός, ήταν σταθερή στην παράδοση της Εκκλησίας· όλοι οι πνευματικοί αγώνες των μεγάλων ασκητών και αγίων κατέτειναν στο να αξιωθούν από τώρα να δουν το φως της θείας δόξης, όπως αξιώθηκαν να το ιδούν οι δίκαιοι στα έσχατα. Υπήρχε πάντοτε η συνείδηση ότι το φως της Μεταμορφώσεως και το φως που περιλάμπει τους αγίους είναι το ίδιο φως που θα καταυγάσει τους δικαίους με πληρότητα στην τελική κρίση. Έτσι η πνευματική ζωή δεν είναι μία μετέωρη και χωρίς εγγυήσεις προσδοκία μελλοντι-κών μόνον και υπεσχημένων αγαθών, αλλά απόλαυ-ση αυτών των αγαθών εδώ και τώρα.

Και έτσι εξηγείται η δύναμη και η αντοχή των αγίων και ασκητών στους μεγάλους αγώνες και η αποφασιστική τους στάση απέναντι στα θέλγητρα και στις μαγείες του κόσμου. Δεν νικά κανείς εύκολα τον κόσμο με την ελπίδα μιας μελλοντικής μόνον απολαύσεως ή με τον φόβο τιμωρίας. Ευκολώτερα τον νικά, όταν γευθεί την γλυκύτητα και τα θέλγητρα του Αγίου Πνεύματος· τότε ούτε καν συγκρίνει την ομορφιά εκείνου του κόσμου με τον παρόντα. Γι' αυτό οι Απόστολοι, φοβισμένοι και δειλοί και αρνηταί στις δύσκολες ώρες, άλλαξαν ξαφνικά μετά την Πεντηκοστή και έγιναν οι τολμηροί κήρυκες ενώπιον βασιλέων και τυράννων. Γι' αυτό ο Παύλος ξαφνικά από διώκτης γίνεται ο φλογερός Απόστολος, οι μάρτυρες οδη-γούνται με χαρά στο μαρτύριο και οι μοναχοί αρνούνται χωρίς δυσκολία τις χαρές του κόσμου. Η Ορθοδοξία είναι το πανηγύρι του Αγίου Πνεύματος, της θείας φωτοχυσίας, όλα υπάρχουν και κινούνται μέσα στην ατμόσφαιρα του Παρακλήτου· «Πάντα χορηγεί το Πνεύμα το άγιον», όπως ψάλλει εμπνευ-σμένα η Εκκλησία κατά την εορτή της Πεντηκοστής.

Αντίθετα η Δυτική Εκκλησία έχει αποξηράνει την πνευματική ζωή και αντί της ελευθερίας του Αγίου Πνεύματος έχει διαμορφώσει σύστημα εντολών και ηθικών απαιτήσεων, τους καρπούς των οποίων αναμένει κανείς μόνον στο μέλλον. Δεν υπάρχει η βεβαιότητα και η πεποίθηση μιας πραγματικής επικοινωνίας με τη θεότητα, που θα τονώσει και θα πτερώσει το φρόνημα στους πνευματικούς αγώνες. Η επικοινωνία του ανθρώπου με το Θεό, δεν επιτυγχάνεται με την παρουσία και ενέργεια και δράση του Αγίου Πνεύματος, αλλά με κτιστά ανθρώπινα μέσα, με το νου, τη λογική, τη γνώση.

Ακόμη και η διδασκαλία του Αγίου Αυγουστίνου για εσωτερικό φωτισμό αποκρούσθηκε, και η είσοδος του αριστοτελισμού στη θεολογία, εσήμαινε το τέλος της Μεταφυσικής των ελλάμψεων, όπως παρατηρεί ένας από τους μεγαλύτερους δογματικούς θεολόγους του Ρωμαιοκαθολικισμού, ο καρδινάλιος Ratzinger. Από το Θεό τίποτε δεν μπορεί εδώ και τώρα να απολαύσει ο άνθρωπος· μόνον στο μέλλον στα έσχατα θα ιδεί την θεία ουσία. Θεολογικός τόπος κάθε μυστικού βιώματος δεν είναι η χάρη του Αγίου Πνεύματος, αλλά μία Πίστις διανοητικού χαρακτήρος.

Ήταν λοιπόν φυσικό λόγω αυτής της διαφοράς μεταξύ δυτικής και ανατολικής πνευματικότητας ο Βαρλαάμ να παρεξηγήσει τον ισχυρισμό των μοναχών ότι οι κεκαθαρμένοι δέχονται μυστικούς και απορρήτους φωτισμούς και ελλάμψεις και να τους κατηγορήσει ότι διδάσκουν και αυτοί ότι η ουσία του Θεού είναι μεθεκτή, όπως οι παλαιότεροι Μασσαλιανοί. Για τον ουμανιστή Βαρλαάμ ο τελειότερος τρόπος φωτισμού και ελλάμψεως είναι η κοσμική γνώση και παιδεία και μάλιστα η των αρχαίων Ελλήνων σοφών· δεν ημπορεί κανείς να γίνει τέλειος και άγιος χωρίς την παιδεία αυτή, που εξορίζει την κακία από την ψυχή και ποδηγετεί προς την θεογνωσία. Στις απόψεις αυτές του Βαρλαάμ απήντησε εν εκτάσει ο άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς· συνέτριψε κυριολεκτικά τον επί της αρχαίας σοφίας στηριζόμενο Ουμανισμό, που εξακο-λουθεί και σήμερα να υποστηρίζεται από πολλούς με βάση μάλιστα την πολυθρυλημένη και παρεξηγημένη στάση των τριών Ιεραρχών απέναντι των αρχαίων.

Στην κατηγορία του Βαρλαάμ επί μασσαλινισμού απήντησε ο άγιος Γρηγόριος ότι ποτέ δεν ισχυρίσθηκε κανείς ότι αυτό που οράται και μετέχεται είναι η ουσία του Θεού. Αυτό είναι όντως τελείως υπερβατικό και απρόσιτο και υπεριδρυμένο· εις το παντελώς ακατάληπτο και αμέθεκτο της ουσίας του Θεού αναφέρεται το της Γραφής «Θεόν ουδείς εώρακεν πώποτε». Ο Θεός όμως δεν είναι μόνον αμέθεκτος αλλά και μεθεκτός· δεν είναι μία ανενέργητη και κλεισμένη στον εαυτό της ουσία, αλλά ενεργητική και δυναμική. Στο Θεό υπάρχει όχι μόνον η ουσία, αλλά και οι ενέργειες· αυτές αποτελούν το μέσον, το μεταξύ, τη γέφυρα που συνδέει τον

άκτιστο υπερβατικό Θεό με τα κτίσματα. Η διάκριση αυτή μεταξύ ουσίας και ενεργειών εν τω Θεώ, δεν είναι εφεύρεση του αγίου Γρηγορίου· υπάρχει διατυπωμένη συχνά στην προηγούμενη παράδοση και απλώς την αξιοποίησε θαυμάσια, για να θεμελιώσει το μεθεκτόν του Θεού.

Ο Βαρλαάμ κατηγόρησε στη συνέχεια τον Γρηγόριο ότι με το να δέχεται δύο πραγματικότητες στη θεότητα, ουσία και ενέργειες περιπίπτει στη διθεία. Ο ίδιος δεχόταν θείες ενέργειες, αλλά τις θεωρούσε κτιστές. Προέκυψε έτσι το πρόβλημα περί του εάν οι θείες ενέργειες ή η Θεία Χάρη είναι κτιστές ή άκτιστες. Η συζήτηση περιεστράφη γύρω από το φως της Μεταμορφώσεως, για να διευκρινισθεί το κτιστό ή άκτιστο της Θείας Χάριτος· και σε τελεία αντίθεση προς το σύνολο της πατερικής παραδόσεως ο Βαρλαάμ υπεστήριζε ότι το φως της Μεταμορφώσεως, όπως και το φως κάθε ελλάμψεως, είναι κτιστό και προσιτό και ενδοκοσμικό.

Ήταν μάλιστα κατώτερο και από το φως της γνώσεως, «χείρον νοήσεως». Η ανασκευή των περί του φωτός της Μεταμορφώσεως απόψεων του Βαρλαάμ αποτελεί βασικό θέμα της διδασκαλίας του αγίου μας. Μεταξύ των βασικών επίσης θεμάτων είναι το θέμα της νοεράς προσευχής, που ξεκίνησε από παρεξήγηση εκ μέρους του Βαρλαάμ της τεχνικής που εφήρμοζαν οι μοναχοί, για να υποβοηθήσουν την συγκέντρωση και συνέλιξη και επιστροφή του νου στην καρδιά. Η συμμετοχή επίσης του σώματος στη θεωτική μεταμόρφωση, η μεταστοιχείωση του σώματος, ως και η μετάθεση και μεταλλαγή του παθητικού μέρους της ψυχής προς κρείττονα ενέργεια, αντί της νεκρώσεώς του, όπως δίδασκε ο Βαρλαάμ αποτελούν τις βάσεις, πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε πλήθος άλλων θεμάτων.

Αντιλαμβάνεται βέβαια κανείς ότι είναι ακατόρθωτο να παρουσιάσει κανείς τα θέματα αυτά σε δύο τρεις διδακτικές ώρες, όταν μάλιστα δεν ανήκει στους ειδότας, αλλά στους ακολουθούντας και σεβομένους και εμπιστευομένους τους ειδότας, οπότε δεν ομιλεί εκ πείρας αλλά συγκεντρώνοντας τα στοιχεία της εμπειρίας των πεπειραμένων και ειδότων. Είναι και αυτό από τα βασικά στοιχεία της διδασκαλίας του αγίου Γρηγορίου, που είχε λείψει από την σύγχρονη θεολογία μας, γιατί πιστεύαμε οι θεολόγοι ότι θεολογία εσήμαινε να στοχάζεται κανείς ελεύθερα και να πλέκει συλλογισμούς και να αντιπαραθέτει επιχειρήματα.

Το κλειδί της θεολογίας κατέχει πραγματικά αυτός του οποίου διανοίγονται οι οφθαλμοί από το Άγιο Πνεύμα, αυτός που με οφθαλμό, με αίσθηση το Άγιο Πνεύμα επιχειρεί να ψαύσει τα θεία, που μόνον στο Πνεύμα του Θεού είναι προσιτά και όχι στους άλλης φύσεως και άλλης αποστολής ανθρωπίνους στοχασμούς και ανθρώπινα διανοήματα. Δεν φθάνουν βέβαια όλοι στο στάδιο αυτό, ούτε γίνονται όλοι θεόπται· μπορούν όμως να θεολογούν και αυτοί με βεβαιότητα «ου

στοχασμούς ακολουθώντας αλλά θεολέκτοις λογίσις», όταν πιστεύουν στους μεμνημένους, στους ειδότας και παθόντας τα θεία.

(π. Θεοδ. Ζήσης, *Ο Άγιος Γρηγόριος ο Παλαμάς*, εκδ. *IMAGO*, σ. 67-77)

<http://bit.ly/HVLpkG>